

**ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ**

ЧИРВА ЮЛІЯ ЄВГЕНІВНА

УДК 658.14/.17:658.87

**ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ
ПІДПРИЄМСТВ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ**

Спеціальність 08.07.05 – економіка торгівлі та послуг

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському державному університеті харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат економічних наук, доцент

Сідун Вікторія Анатоліївна,

Харківський державний університет харчування та торгівлі, доцент кафедри економіки підприємств харчування та торгівлі

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор

Лігоненко Лариса Олександрівна,

Київський національний торговельно-економічний університет, завідувач кафедри економіки підприємництва

кандидат економічних наук, доцент

Близнюк Оксана Павлівна,

Харківський державний університет харчування та торгівлі, доцент кафедри фінансів

Провідна установа Донецький державний університет економіки і торгівлі

ім. М. Туган-Барановського, кафедра фінансів,

Міністерство освіти і науки України, м. Донецьк

Захист дисертації відбудеться “23” червня 2006 року о 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.088.02 у Харківському державному університеті харчування та торгівлі за адресою: 61051, м. Харків, вул. Клочківська, 333, ауд. 45.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського державного університету харчування та торгівлі за адресою:

61051, м. Харків, вул. Клочківська, 333.

Автореферат розісланий “15” травня 2006 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Н.Л. Савицька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. На початку XXI ст. в Україні відбуваються глибокі економічні перетворення, зумовлені як загальними процесами глобалізації, так і переходом від централізованого планового управління до ринкових методів господарювання. Через значний вплив сукупності дестабілізуючих чинників сучасна вітчизняна економічна дійсність характеризується гострими кризами галузей народного господарства. У зв'язку з порушенням та розбалансованістю економічної рівноваги на межі фінансової кризи функціонує значна кількість підприємств, що має негативні наслідки не лише для їх власників, але й контрагентів, кредиторів і держави в цілому. З огляду на те, що необхідною умовою попередження фінансової кризи є її передбачення та виявлення, важливого значення набуває подальший розвиток і вдосконалення методичного інструментарію діагностики фінансової кризи підприємства як первинної ланки економіки держави.

Дослідженням питань діагностики кризи і банкрутства підприємств на основі фінансових індикаторів присвячено праці багатьох відомих зарубіжних вчених-економістів: Е. Альтмана, В. Бівера, Ю. Брігхема, Л. Гапенські, Р. Таффлера, Г. Тішоу, У. Ліса, Д. Чессера та ін. Разом з тим, вивчення зарубіжного методичного інструментарію свідчить про неможливість його застосування для діагностики фінансової кризи українських підприємств через часову й параметричну невідповідність, макроекономічні відмінності та інші фактори.

Серед учених країн СНД теоретичні аспекти кризового стану, його діагностики, а також проблеми розробки заходів антикризового управління досліджуються Е.М. Коротковим, О.П. Градовим, В.І. Кошкіним, Н.В. Родіоною, О.І. Пушкарем, Г.П. Івановим, А.П. Ковальовим, Є.С. Мінаєвим, В.П. Панагушиним та ін. Безпосередньо в торгівлі дані питання розглядаються українськими науковцями Л.О. Лігоненко, І.О. Бланком, Н.О. Власовою та ін.

Водночас, вітчизняний інструментарій діагностики фінансової кризи перебуває на стадії формування. Не дістали належного висвітлення низка принципово важливих питань, пов'язаних з діагностикою фінансової кризи підприємств торговельної галузі. Недостатньо розроблено методичні підходи, система показників діагностики фінансової кризи з урахуванням специфіки підприємств роздрібно торгівлі, а також питання, пов'язані з оцінкою потенціалу виживання суб'єктів галузі.

Важливість та необхідність удосконалення теоретико-методичних та прикладних аспектів діагностики фінансової кризи підприємств роздрібно торгівлі зумовлюють актуальність теми дисертаційної роботи, логіку її побудови, цільову спрямованість, завдання та напрямки дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрямок

досліджень пов'язаний із загальною тематикою науково-дослідних робіт кафедри економіки підприємств харчування та торгівлі Харківського державного університету харчування та торгівлі, де виконана дисертація, зокрема, з держбюджетними науково-дослідними темами: № 16–04–04Б, державний реєстраційний № 0104U002587 “Пріоритетні напрямки розвитку внутрішньої торгівлі України в сучасних умовах ринкової трансформації галузі” (особистий внесок здобувача полягає у дослідженні сучасного стану та визначенні основних напрямків розвитку підприємств роздрібно торгівлі м. Харкова); № 10–04–06Б, державний реєстраційний № 0104U002581 “Антикризове управління торговельним підприємством” (особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні системи показників діагностики фінансового стану та загрози банкрутства підприємств роздрібно торгівлі).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є обґрунтування теоретичних засад та розробка методичного інструментарію діагностики фінансової кризи підприємств роздрібно торгівлі.

Відповідно до поставленої мети в роботі визначено наступні завдання:

- узагальнити теоретичні положення та розкрити економічну сутність понять “криза”, “фінансова криза”, “діагностика фінансової кризи”;
- систематизувати класифікацію причин фінансової кризи підприємств торгівлі та виділити і детально розглянути ті з них, які найбільш властиві сучасним умовам господарювання;
- здійснити критичний аналіз та систематизувати наявне методичне забезпечення діагностики фінансової кризи підприємства, виявити особливості й можливості його застосування в діяльності підприємств роздрібно торгівлі;
- удосконалити методику діагностики фінансової кризи підприємств роздрібно торгівлі, що ґрунтується на агрегатних моделях;
- визначити критерії та обґрунтувати систему відносних показників діагностики фінансової кризи підприємств роздрібно торгівлі;
- обґрунтувати методику діагностики фінансової кризи підприємств роздрібно торгівлі, що заснована на дослідженні грошового потоку;
- розробити методичний інструментарій інтегральної діагностики фінансової кризи підприємств роздрібно торгівлі;
- визначити напрямки та обґрунтувати систему показників оцінки потенціалу виживання підприємств роздрібно торгівлі.

Об'єктом дослідження є процес діагностики фінансової кризи підприємств роздрібно торгівлі.

Предметом дослідження є теоретико – методичні засади діагностики фінансової кризи підприємств роздрібно торгівлі.

Методи дослідження. Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали фундаментальні положення економічної теорії, методології економічного аналізу; наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі антикризового управління, фінансового менеджменту, теорії економіки підприємства; законодавчі й нормативні акти України за досліджуваною проблематикою. Для досягнення мети дисертаційної роботи використано широкий інструментарій загальнонаукових методів дослідження. У процесі роботи над дисертацією для обґрунтування теоретичних положень та практичних рекомендацій застосовувались методи: логічного та історичного підходів до пізнання економічних явищ, наукової абстракції, аналізу та синтезу. Прикладні аспекти вивчалися із застосуванням економіко-статистичних методів збору й обробки інформації (під час формування вибіркової сукупності); методу композиції та декомпозиції (для розробки методики діагностики фінансової кризи, що ґрунтується на дослідженні грошових потоків підприємства); методів системного і комплексного аналізу (для обґрунтування системи відносних показників діагностики); графоаналітичного та матричного методів (під час розробки методики якісної діагностики фінансової кризи), економіко-математичних методів (для розробки експертно-аналітичної моделі діагностики та прогнозування фінансової кризи); методу аналізу ієрархій (для визначення вагових коефіцієнтів фінансових індикаторів у запропонованій моделі); методу порівняльного аналізу (для оцінки потенціалу виживання підприємства); графічного методу (для наочного подання низки теоретичних і практичних положень). Обробку інформаційних матеріалів здійснено з використанням сучасних інформаційних технологій та програм.

Наукова новизна одержаних результатів проведеного дисертаційного дослідження полягає у розвитку теоретичних положень та розробці методичного інструментарію діагностики фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі. У процесі дослідження отримано такі найбільш суттєві результати:

уперше:

– запропоновано методичний інструментарій інтегральної діагностики фінансової кризи, який на основі двомірної матриці чотирикритеріальної якісної оцінки фінансового стану та експертно-аналітичної моделі дозволяє визначити характер впливу індикаторів за кожним з виділених критеріїв на розвиток фінансової кризи та кількісно оцінити ймовірність її виникнення в підприємствах роздрібної торгівлі;

– обґрунтовано методичний підхід до діагностики фінансової кризи підприємств торгівлі, який ґрунтується на дослідженні грошового потоку, а саме, динаміки та якості двох показників – сальдо грошового потоку від операційної діяльності й коефіцієнта достатності, що дозволяє виявити джерела виникнення фінансової кризи за операційним, інвестиційним та фінансовим напрямками діяльності;

удосконалено:

– понятійний апарат, а саме, уточнено економічну сутність понять “фінансова криза”, “діагностика фінансової кризи” на основі виділення принципових характеристик виникнення та прояву мікроекономічних криз;

– класифікацію причин фінансової кризи підприємств торгівлі на основі систематизації та доповнення критеріальними ознаками: за можливістю діагностування й прогнозування, за об’єктом дії, за можливістю впливу підприємства на причини, що сприяє поглибленому розумінню джерел виникнення фінансової кризи господарюючих суб’єктів галузі;

набули подальшого розвитку:

– експрес-діагностика фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі на основі: оцінки забезпеченості запасів джерелами їх фінансування шляхом введення додаткової умови, яка полягає у визначенні наявності або відсутності власного оборотного капіталу, що дає змогу диференціювати ситуації за ступенем наростання кризовості фінансового стану; обґрунтування системи відносних показників за визначеними критеріями, що дозволяє здійснити всебічну діагностику фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі;

– систематизація методичного забезпечення діагностики фінансової кризи підприємства з виявленням особливостей і можливостей його застосування в діяльності підприємств роздрібної торгівлі.

Практичне значення одержаних результатів. Пропозиції та рекомендації, запропоновані в дисертації, дозволяють підприємствам роздрібної торгівлі на основі діагностики фінансової кризи своєчасно виявляти проблеми розвитку й причини, що їх зумовлюють, визначати масштаби та прогнозувати можливі наслідки погіршення фінансового стану, а у випадку виникнення небажаної ситуації – вживати адекватні антикризові заходи. Практичне значення мають такі розробки: методика діагностики фінансової кризи, що ґрунтується на агрегатних моделях; система відносних показників; методичний підхід, що заснований на дослідженні грошових потоків; методика якісної діагностики фінансової кризи; експертно-аналітична модель діагностики та прогнозування фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі; методика оцінки потенціалу виживання підприємства.

Основні результати дисертаційної роботи набули практичного втілення в діяльність підприємств роздрібної торгівлі м. Харкова, а саме, ТОВ “АРП” (довідка про впровадження №14 від 17.05.2005 р.) та ТОВ “ТАГІТ” (довідка про впровадження №5 від 18.11.2005 р.); Головного управління економіки Харківської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження №03-10/3721 від 8.12.2005 р.). Результати дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес кафедри економіки підприємств харчування та торгівлі, зокрема, під час викладання дисциплін “Антикризове управління підприємством”, “Фінансовий менеджмент” (акт впровадження від 24.05. 2005 року).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного наукового дослідження. Теоретичні обґрунтування, практичні розробки, висновки та рекомендації, які містяться у роботі, одержані автором самостійно на основі аналізу та узагальнення теоретичного й практичного матеріалу. У друкованих працях, написаних у співавторстві, особистий внесок здобувача полягає в наступному: у [3] обґрунтовано структурно-логічну схему процесу діагностики фінансової кризи підприємства; у [5] удосконалено методику діагностики фінансової кризи підприємств торгівлі, що ґрунтується на агрегатних моделях.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження обговорювались на наукових конференціях професорсько-викладацького складу Харківського державного університету харчування та торгівлі в 2003-2005 роках: Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 65-річчю з дня народження д.т.н., проф., член-кор. ВАСГНІЛ Беляєва М.І. “Управлінські та технологічні аспекти розвитку підприємств харчування і торгівлі” (листопад 2003 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція “Актуальні аспекти харчових технологій і розвитку підприємств торгівлі та ресторанного господарства” (травень, 2004 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція “Прогресивна техніка та технології харчових виробництв, ресторанного господарства і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг” (травень, 2005 р.); а також на VII Міжнародній науково-практичній конференції “Наука і освіта ‘2004” (лютий 2004 р., м. Дніпропетровськ); XII міжвузівській науковій конференції “Наука і вища освіта” (травень 2004 р., м. Запоріжжя); науково-практичній конференції “Перспективные разработки науки и техники” (жовтень 2004 р., м. Белгород-Дніпропетровськ); VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених “ТЕХНОЛОГІЯ – 2005” (квітень 2005 р., м. Сєверодонецьк); III Міжнародній науково-практичній конференції “Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період” (травень 2005 р., м. Хмельницький); VI Міжнародній міждисциплінарній науково-практичній конференції “Сучасні проблеми науки та освіти” (травень 2005 р., м. Алушта); VI Міжнародній науково-практичній конференції “Конкурентноздатність національної економіки в умовах глобалізації: проблеми й шляхи її підвищення” (жовтень 2005 р., м. Донецьк).

Публікації. За матеріалами дисертації опубліковано 14 наукових праць, у тому числі 2 журнальні статті, 5 статей у збірниках наукових праць, 7 тез доповідей загальним обсягом 3,5 д.а. Основні результати відображені в 7 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний текст дисертації викладено на 177 сторінках машинописного тексту. Робота містить 22 таблиці, 23 рисунки, 11 додатків, обсягом 46 сторінок і список використаних джерел із 190 найменувань, розміщений на 16 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і наукову доцільність обраної теми, розкрито зв'язок роботи з науковими темами, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено об'єкт, предмет і методологічну базу дослідження, висвітлено наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення.

У першому розділі **“Теоретичні засади та методичне забезпечення діагностики фінансової кризи підприємств торгівлі”** виділено сутнісні характеристики поняття “криза” на мікрорівні; уточнено сутність понять “фінансова криза підприємства”, “діагностика фінансової кризи”; узагальнено та доповнено класифікацію причин фінансової кризи підприємств торгівлі; ідентифіковано фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, що можуть спричинити кризовий фінансовий стан суб'єктів галузі; систематизовано методичне забезпечення та запропоновано структурно-логічну схему процесу діагностики фінансової кризи підприємств роздрібною торгівлі.

Ринкові перетворення в Україні відродили в господарсько-правовій практиці поняття та механізм дії кризи, що є обов'язковим супутником будь-якого сучасного ринку. На основі критичного аналізу фундаментальних вітчизняних та зарубіжних наукових праць, доведено, що криза – це багатоаспектна економічна категорія, система поглядів на економічну сутність якої перебуває у стані розвитку, та виділено три підходи до визначення сутності кризи підприємства: криза як значна проблема або ситуація з високою ймовірністю негативних наслідків; криза як природний процес у життєдіяльності системи або супутник життєвого циклу господарюючого суб'єкта; криза як порушення рівноваги соціально-економічної системи.

Не зважаючи на існуюче різноманіття видів криз, доведено, що кожна кризова ситуація будь-якої підсистеми підприємства відбивається у площині вартості й грошей, звужуючи можливості підприємства виконувати свої зобов'язання перед кредиторами, та обґрунтовано, що саме фінансова криза є узагальнюючим вимірником негативності кожної кризової ситуації. У дисертації фінансова криза підприємства розглядається як зумовлена впливом певної сукупності факторів втрата потенціалу розвитку, що полягає у хронічній неможливості здійснення фінансового забезпечення господарської діяльності та є небезпечною з точки зору ймовірності виникнення банкрутства. Проявом та зовнішньою ознакою фінансової кризи підприємства є неплатоспроможність.

Враховуючи особливості функціонування, роль та місце торгівлі у системі народного господарства, визначено, що принципові відмінності виникнення фінансової кризи в торговельній галузі, пов'язані з гострою конкуренцією, ємкістю й кон'юнктурою споживчого ринку, існуванням

часового лагу між надходженням і реалізацією товарів.

Оснoву поглибленoгo рoзуміння джерел виникнення фінансової кризи формують виокремлення та ідентифікація причин, що її зумовлюють, які у роботі систематизовано за наступними ознаками: сферою походження, характером впливу на підприємство, тривалістю у часі, природою виникнення, підходом до визначення, та аргументовано доцільність розмежування за: можливістю діагностування та прогнозування, об'єктом дії, можливістю впливу підприємства на причини.

Визнавши, що з позиції підприємства досить важливою є класифікація причин фінансової кризи за сферою походження, акцент зроблено на дослідженні зовнішніх та внутрішніх джерел виникнення цього явища в підприємствах галузі. Виявлено, що нинішні умови підприємницької діяльності характеризуються наявністю кардинальних розбіжностей у політичному середовищі, нестабільністю економічної ситуації, акцентуванням державної політики на фіскальній функції, мінливістю законодавства, інфляцією, обмеженим впливом банківської системи на якісні та кількісні перетворення в економіці, у зв'язку з чим, певні позитивні зрушення, що мають місце, кардинально не впливають на поліпшення фінансового стану підприємств торгівлі. Найбільш значущою внутрішньою причиною фінансової кризи визнано низький рівень фінансового менеджменту, який зумовлює невідповідність стану інших підсистем підприємства стратегічним цілям та параметрам оточуючого середовища.

Розуміння фінансової кризи як результату негативного впливу численних факторів, дозволяє констатувати, що загроза її виникнення існує завжди, а умовою попередження – є вчасне проведення діагностики.

У роботі відзначено, що антикризовий напрямок концепції діагностики перебуває у стадії становлення, це зумовлює різноманітність підходів до визначення економічної сутності поняття “діагностика фінансової кризи”. На основі узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду, обґрунтовано трактування діагностики фінансової кризи як комплексного дослідження фінансових аспектів діяльності підприємства, що спрямоване на своєчасне виявлення ознак, оцінку масштабів фінансової кризи та вивчення факторів і причин, що генерують загрозу банкрутства підприємства з метою локалізації небажаних наслідків.

Визнавши, що діагностика фінансової кризи – це не одноразовий акт, а процес, результати здійснення якого є підґрунтям прийняття відповідних управлінських рішень, у дисертації виділено основні елементи процесу діагностики (об'єкт, мета, завдання, методичне забезпечення, послідовність етапів діагностики) та визначено зв'язки між ними.

Виходячи з того, що процес діагностики, який здійснюється у часі й просторі, повинен мати внутрішню структуру й логіку, запропоновано структурно-логічну схему проведення діагностичного дослідження, що складається з шести етапів: вибір методичного забезпечення; створення ві-

дповідної інформаційної бази; застосування методичного забезпечення діагностики; визначення причин (факторів), що зумовлюють фінансову кризу; дослідження та оцінка потенціалу виживання; узагальнення результатів діагностики фінансової кризи торговельного підприємства.

Виявлено, що сучасна економічна наука має в своєму арсеналі велику кількість різноманітних методів й інструментів діагностики кризи розвитку та загрози банкрутства підприємств, критичний огляд яких дозволив систематизувати наявне методичне забезпечення за такими ознаками: статус; характер; кількість показників; глибина дослідження; методика визначення оціночних показників; метод формування узагальнюючого показника; інформаційне забезпечення та аргументувати доцільність виділення ознаки – залежно від способу співставлення показників.

На підставі проведеного дослідження виявлено, що існує різноманіття методичного забезпечення розроблене переважно для промислових підприємств і обґрунтовано необхідність адаптації та розробки методичного інструментарію діагностики фінансової кризи з урахуванням галузевої специфіки підприємств роздрібної торгівлі.

У другому розділі “Основні підходи до діагностики фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі” адаптовано до сучасних умов господарювання методик діагностики, що ґрунтуються на агрегатних моделях; визначено критерії та запропоновано систему відносних показників-індикаторів кризового фінансового стану підприємства; обґрунтовано доцільність діагностики фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі на основі дослідження їх грошового потоку та розроблено відповідний алгоритм її здійснення.

З огляду на високу питому вагу товарних запасів у складі майна торговельних підприємства та їх важливість у торгово-технологічному процесі, обґрунтовано, що ступінь забезпеченості запасів джерелами фінансування дозволяє судити про стан платоспроможності та може відігравати роль основного показника експрес-діагностики фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі.

Проте, на підґрунті проведених досліджень доведено некоректність використання у вихідному вигляді методики, що ґрунтуються на агрегатних моделях, для діагностики фінансової кризи, та удосконалено її шляхом введення додаткової умови, яка полягає у визначенні наявності або відсутності власного оборотного капіталу під час ідентифікації ситуацій “нормальний фінансовий стан” і “потенційна фінансова криза”. Застосування даної методики дозволяє окремо взятому торговельному підприємству здійснювати диференціацію ситуацій за ступенем наростання кризовості фінансового стану.

Результати діагностики 40 підприємств роздрібної торгівлі м. Харкова підтвердили, що використання удосконаленої методики дозволяє отримати більш об’єктивні висновки. Виявлено, що протягом 2002-2004 років близько 40% підприємств роздрібної торгівлі перебували у стані потенційної фінансової кризи. Разом з тим, відзначено, що для методики, побудованої на підґрунті агрегатних моделей, існують обмеження щодо просторово-часових порівнянь та відсутні чіткі

орієнтири стосовно прийнятного значення.

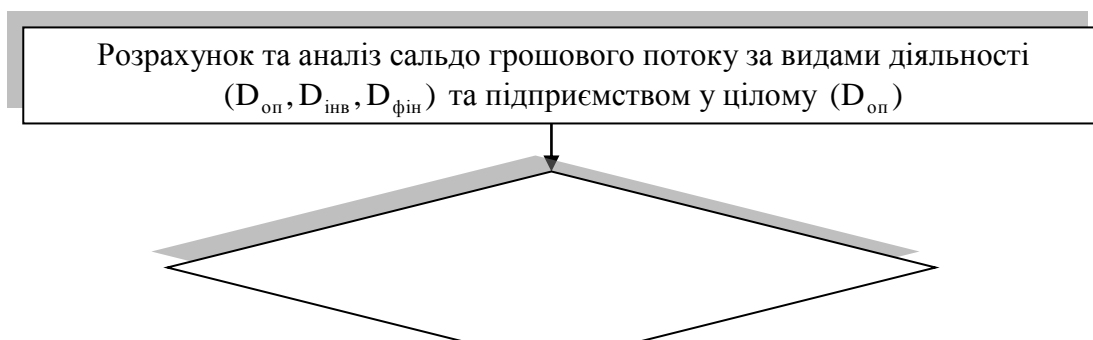
Спираючись на системний підхід та враховуючи складність поняття “фінансова криза”, обґрунтовано доцільність застосування багатокритеріального підходу до діагностики фінансової кризи підприємств роздрібною торгівлі, як найбільш об’єктивного та адекватного сучасним умовам господарювання.

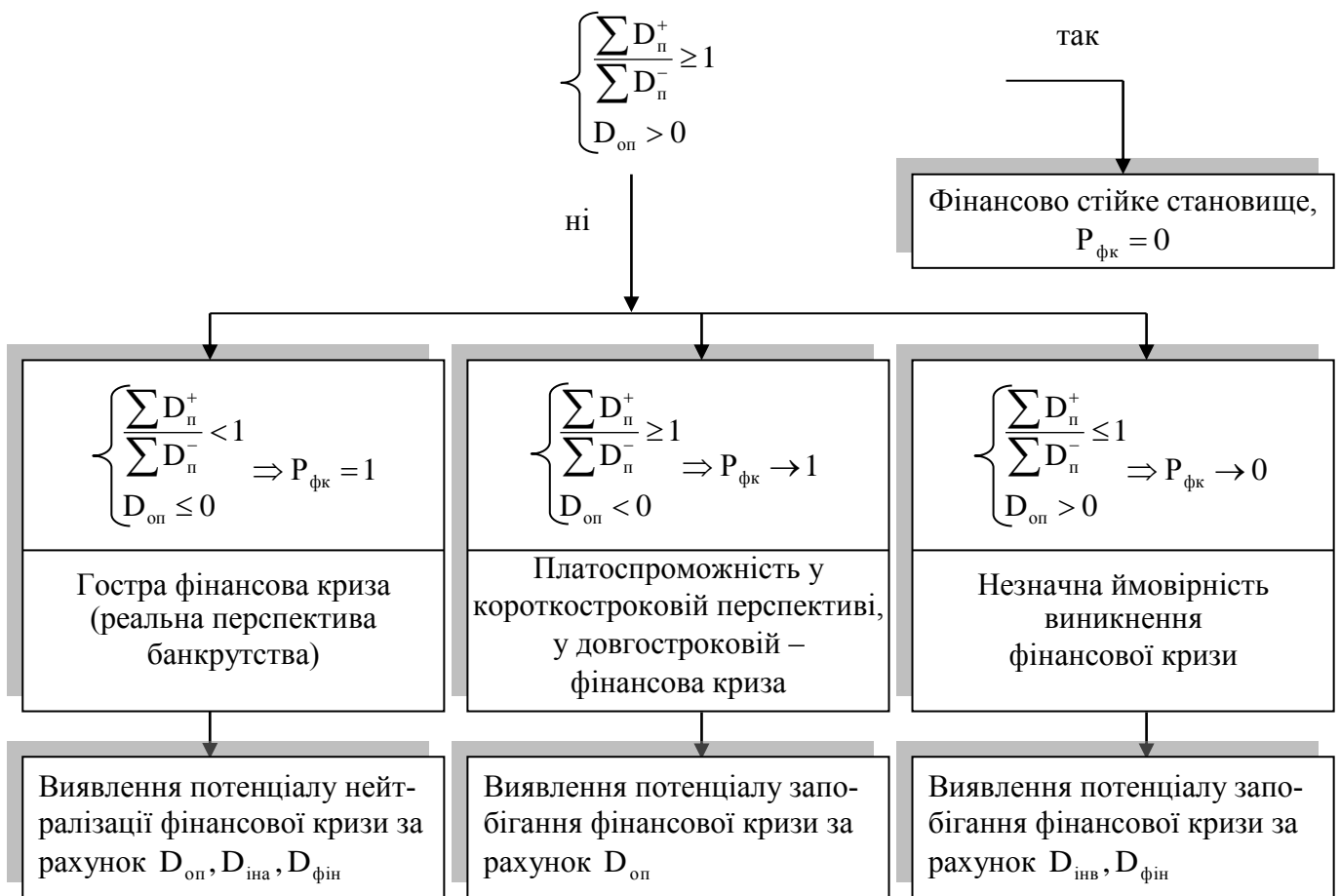
Критеріями діагностики фінансової кризи визнано: платоспроможність, ризик втрати фінансової стійкості, ефективність, ділову активність. Відповідно до виділених критеріальних ознак, у дисертації обґрунтовано систему оціночних показників-індикаторів кризового фінансового стану: коефіцієнти покриття та абсолютної ліквідності (за критерієм платоспроможності); коефіцієнти автономії та забезпеченості діяльності (за критерієм ризику втрати фінансової стійкості); за критерієм ефективності – коефіцієнти рентабельності продажу (числівник являє собою сальдо грошового потоку від операційної діяльності) та капіталу (числівник являє собою сальдо грошового потоку за підприємством у цілому); коефіцієнти оборотності запасів, дебіторської та кредиторської заборгованості (за критерієм ділової активності). Практична апробація виділеної системи оціночних показників дала змогу здійснити всебічну діагностику фінансово-економічного стану підприємств торгівлі та підтвердила наявність фінансових труднощів за більшістю досліджуваних суб’єктів господарювання, як результату впливу зовнішнього середовища та прийняття неадекватних управлінських рішень.

Виходячи з важливості та безперервності грошового потоку, тобто надходження і вибуття грошових коштів, що генеруються господарською діяльністю підприємства протягом визначеного періоду часу, аргументовано доцільність діагностики фінансової кризи підприємств торгівлі на базі дослідження їх грошового потоку, а саме, аналізу динаміки та якості двох показників – сальдо грошового потоку від операційної діяльності та коефіцієнта достатності. Розроблено відповідний алгоритм здійснення діагностики (рис. 1).

Застосування запропонованої методики дає змогу диференціювати ймовірність виникнення фінансової кризи підприємств та локально досліджувати причини, що її зумовлюють, за операційним, інвестиційним та фінансовим напрямками діяльності, і є придатним як для окремого підприємства торгівлі, так і для їх сукупності.

Результати діагностики фінансової кризи підприємств роздрібною торгівлі вибіркової сукупності згідно з запропонованим алгоритмом дозволили виявити, що протягом 2002-2004 років 25% суб’єктів торговельної діяльності перебували у стані гострої фінансової кризи, коли загроза банкрутства стала реальною. Серед причин, що зумовлюють такий стан, як результат здійснення

Умовні позначення: $D_{оп}$, $D_{інв}$, $D_{фін}$ – сальдо грошового потоку від операційної, інвестиційної, фінансової діяльності, відповідно; D_n^+ , D_n^- – обсяги надходжень та, відповідно, вибуття грошових коштів за період за підприємством у цілому; $P_{фк}$ – імовірність виникнення фінансової кризи підприємства торгівлі, що може приймати значення в інтервалі $0 \leq P_{фк} \leq 1$.

Рис. 1. Алгоритм діагностики фінансової кризи торговельного підприємства на основі дослідження його грошового потоку

діяльності за трьома напрямками, відзначено несприятливий вплив макроекономічних умов, посилення конкуренції в галузі з боку супермаркетів та низький рівень фінансового менеджменту.

На основі проведеного дослідження відзначено, що результати діагностики кризового стану за висвітленими методиками характеризуються певними різночитаннями і не дозволяють зробити однозначний висновок стосовно ступеня близькості підприємства торгівлі до фінансової кризи.

У третьому розділі “Інтегральна діагностика фінансової кризи та оцінка потенціалу виживання підприємств роздрібно́ї торгівлі” запропоновано методику інтегральної діагностики фінансової кризи підприємств роздрібно́ї торгівлі, що поєднує два напрямки діагностичного дослідження: якісну та кількісну діагностику; визначено напрямки та обґрунтовано систему показників оцінки потенціалу виживання господарюючих суб’єктів галузі.

На основі проведених теоретичних і практичних досліджень доведено, що багатогранність та

складність фінансової кризи зумовлюють доцільність застосування інтегрального підходу до її діагностики. З огляду на це, запропоновано методику інтегральної діагностики фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі (рис. 2), що містить як складові методики якісної та кількісної діагностики, в основу яких покладено наступні показники: за критерієм платоспроможності – коефіцієнт покриття; за критерієм ризику втрати фінансової стійкості – коефіцієнт автономії; за критерієм ефективності – коефіцієнт рентабельності капіталу; за критерієм ділової активності – коефіцієнт оборотності запасів.

Методика якісної діагностики передбачає на основі комбінації сполучень фактичних значень індикаторів діагностики за критеріями “платоспроможність – ефективність” та “ділова активність – ризик втрати фінансової стійкості” визначення 36 типів фінансового стану, що, утворюючи двовірну матрицю чотирикритеріальної діагностики фінансової кризи, розподілені за 6 зонами. Апробація методики якісної діагностики в підприємствах роздрібної торгівлі показала, що її переваги полягають у можливості отримати наочне уявлення щодо кризовості фінансового стану в статистиці та динаміці, визначити характер впливу індикаторів за кожним з виділених критеріїв на розвиток фінансової кризи.

З метою досягнення логічної завершеності процесу діагностики й отримання кількісної оцінки ймовірності фінансової кризи розроблено експертно-аналітичну модель діагностики та прогнозування фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі (EA(P)):

$$EA(P) = 0,373 \times P_{\Pi} + 0,390 \times P_A + 0,148 \times P_{PK} + 0,090 \times P_{O3}, \quad (1)$$

де P_{Π} , P_A , P_{PK} , – числове вираження ймовірності фінансової кризи за індикаторами покриття, автономії, рентабельності капіталу, відповідно, що розраховуються за формулою:

$$P_i = P_{cp} \times \left(2 - \frac{X_{\phi}}{X_{cp}}\right), \quad \text{за умови} \quad \begin{cases} \text{якщо } X_{\phi} > X_{max}, \text{ то } P_i = 0 \\ \text{якщо } X_{\phi} < X_{min}, \text{ то } P_i = 1. \end{cases} \quad (2)$$

P_{O3} – числове вираження ймовірності фінансової кризи за індикатором оборотності запасів, що розраховується за формулою:

$$P_i = \frac{(X_{max} - X_{\phi}) \times P_{max}}{X_{max} - X_{min}}, \quad \text{за умови} \quad \begin{cases} \text{якщо } X_{\phi} > X_{max}, \text{ то } P_i = 0 \\ \text{якщо } X_{\phi} < X_{min}, \text{ то } P_i = 1, \end{cases} \quad (3)$$

1. Створення інформаційної бази діагностики фінансової кризи підприємства торгівлі

2. Обґрунтування системи фінансових індикаторів, які характеризують критерії діагностики фінансової кризи

3. РОЗРОБКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ МЕТОДИКИ ЯКІСНОЇ ДІАГНОСТИКИ

3.1. Визначення бази порівняння для фінансових індикаторів, що характеризують критерії діагностики фінансової кризи

3.2. Здійснення двокритеріальних оцінок фінансового стану підприємства за допомогою двох двокоординатних площин, які висвітлюють ромб діагностики фінансової кризи

3.3. Зведення двокритеріальних оцінок фінансового стану підприємства з двох різних двокоординатних площин в одну матрицю чотирьохкритеріальної діагностики фінансової кризи

3.4. Статична якісна діагностика фінансової кризи підприємства на основі двовірної матриці зон чотирьохкритеріальної оцінки типів фінансового стану

3.5. Динамічна якісна діагностика фінансової кризи підприємства на основі двовірної матриці зон оцінок

4. РОЗРОБКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ МЕТОДИКИ КІЛЬКІСНОЇ ДІАГНОСТИКИ

4.1. Визначення порогових значень для кожного фінансового індикатора і завдання чисельного значення ймовірності фінансової кризи методом нечітких висловлювань

4.2. Розробка формул для математичного обчислення ймовірності фінансової кризи за фактично отриманими значеннями індикаторів

4.3. Визначення вагомості кожного фінансового індикатора на основі методу аналізу ієрархій

4.4. Розробка шкали оцінки ймовірності фінансової кризи

4.5. Визначення фактичних значень індикаторів діагностики фінансової кризи

4.6. Оцінка фактичного значення індикаторів на лінійній основі

4.7. Визначення ймовірності фінансової кризи підприємства торгівлі

5. Узагальнення результатів діагностики фінансової кризи

Рис. 3. Структурно-логічна схема інтегральної діагностики фінансової кризи підприємства роздрібної торгівлі

де: P_i – числове вираження ймовірності фінансової кризи за i -тим індикатором; X_ϕ – фактичне значення індикатора; X_{cp} – середнє значення індикатора; X_{max} , X_{min} – верхнє та, відповідно, нижнє порогове значення індикатора; P_{cp} – числове вираження ймовірності середнього порогового

значення індикатора; P_{\max} – числове вираження ймовірності нижнього порогового значення індикатора.

Спираючись на емпіричні характеристики функції, розроблено шкалу оцінки ймовірності фінансової кризи, застосування якої дозволяє формалізувати процедуру ідентифікації й інтерпретації результатів:

$EA(P) \in [0; 0,25]$ – ймовірність фінансової кризи мінімальна;

$EA(P) \in (0,25; 0,5]$ – ймовірність фінансової кризи середня;

$EA(P) \in (0,5; 0,75]$ – ймовірність фінансової кризи висока;

$EA(P) \in (0,75; 1]$ – ймовірність фінансової кризи максимальна.

Апробація експертно-аналітичної моделі на підприємствах роздрібно́ї торгівлі (табл.1) показала низку її переваг, що полягають у можливості отримати однозначну кількісну оцінку ймовірності фінансової кризи та придатності для використання на окремому торговельному підприємстві будь-якої форми власності, типу, розміру.

Таблиця 1

Результати застосування експертно-аналітичної моделі діагностики фінансової кризи на прикладі підприємств роздрібно́ї торгівлі м. Харкова

№ з/п	Ймовірність фінансової кризи				
	значення показника $EA(P)$			рівень	
	2002	2003	2004	2002	2003
10	0,364	0,305	0,502	середній	середній
16	0,514	0,400	0,612	високий	середній
21	0,076	0,023	0,000	мінімальний	мінімальний
40	0,157	0,185	0,449	мінімальний	мінімальний

У роботі відзначено, що важливою складовою процесу діагностики фінансової кризи підприємства роздрібно́ї торгівлі є оцінка потенціалу його виживання, що являє собою сукупність наявних передумов і компетенцій підприємства, які зумовлюють можливість щодо подолання кризових явищ і відновлення нормального перебігу функціонування. Аргументовано доцільність здійснення оцінки рівня потенціалу виживання на основі визначення ресурсних передумов та наявних перспектив і можливостей розвитку підприємства. Спираючись на галузеві особливості торгівлі, обґрунтовано систему показників рейтингової оцінки ресурсних передумов виживання за такими напрямками: торговельно-виробнича діяльність, фінансова діяльність, кадрова робота, комерційна діяльність. Аргументовано доцільність використання коефіцієнта забезпеченості стійкого росту за рахунок внутрішніх джерел як показника оцінки потенційних можливостей розвитку підприємства.

Здійснення оцінки потенціалу виживання підприємства роздрібною торгівлі ТОВ “ТАГІТ” м. Харкова дало змогу визначити фактичний склад і стан ресурсів даного суб’єкта господарювання та виявити й активізувати існуючий потенціал розвитку для зменшення ймовірності фінансової кризи.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що застосування запропонованих методичних підходів дозволяє визначати ймовірність фінансової кризи, виявляти її причини, масштаби, що разом з оцінкою сукупності ресурсних передумов та можливостей розвитку, є необхідною та обов’язковою основою розробки антикризових управлінських рішень щодо локалізації небажаних тенденцій та попередження й подолання кризових явищ.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється в розробці науково-методичних основ та практичного інструментарію діагностики фінансової кризи підприємств роздрібною торгівлі. Основні наукові та практичні результати проведеного дисертаційного дослідження полягають у наступному.

1. За умов становлення та розвитку ринкової системи господарювання феномен кризи є неминучим явищем у процесі життєдіяльності будь-якого підприємства. Багатозначність проявів та наслідків кризи зумовлює різноманітність її видів, які відбиваються в площині вартості та грошей, звужуючи можливості підприємства виконувати свої зобов’язання перед кредиторами. Узагальнюючим вимірником негативності кожної кризової ситуації на підприємстві є фінансова криза, зовнішньою ознакою якої виступає неплатоспроможність, а ймовірним наслідком – банкрутство. Фінансова криза підприємства – це зумовлена впливом певної сукупності факторів втрата потенціалу розвитку, що полягає у хронічній неможливості здійснення фінансового забезпечення господарської діяльності і є небезпечною з точки зору ймовірності виникнення банкрутства. У торгівлі фінансова криза має специфіку, пов’язану з гострою конкуренцією у галузі, ємкістю й кон’юнктурою споживчого ринку, існуванням часового лагу між надходженням і реалізацією товарів.

2. Своєчасне виявлення, послаблення й усунення причин фінансової кризи забезпечується дослідженням всієї їх сукупності, ознаками систематизації якої є: сфера походження, характер впливу на підприємство, тривалість у часі, природа виникнення, підхід до визначення та запропоновані ознаки – можливість діагностування та прогнозування, об’єкт дії, можливість впливу підприємства на причини. За сучасних умов господарювання найбільш суттєвими зовнішніми причинами фінансової кризи є політична та економічна нестабільність, фіскальний характер податкової політики, мінливість законодавства, а найбільш значущою внутрішньою причиною –

низький рівень фінансового менеджменту.

3. Необхідною та обов'язковою умовою попередження фінансової кризи є вчасне проведення її діагностики. Діагностика фінансової кризи підприємства – це комплексне дослідження фінансових аспектів діяльності підприємства, що спрямоване на своєчасне виявлення ознак, оцінку масштабів фінансової кризи та вивчення факторів і причин, що генерують загрозу банкрутства підприємства з метою локалізації небажаних наслідків. У результаті критичного огляду та систематизації методичного забезпечення діагностики кризи розвитку та загрози банкрутства підприємства аргументовано доцільність розробки й удосконалення методичного інструментарію діагностики фінансової кризи з урахуванням галузевої специфіки підприємств роздрібної торгівлі.

4. У межах експрес-діагностики шляхом введення додаткової умови – визначення наявності або відсутності власного оборотного капіталу – удосконалено методику, що ґрунтується на агрегатних моделях, та залежно від складу і структури джерел покриття потреби у коштах для формування запасів дозволяє здійснити диференціацію ситуацій за ступенем наростання кризовості фінансового стану. Результати діагностики фінансової кризи суб'єктів вибіркової сукупності за удосконаленою методикою свідчать, що протягом 2002-2004 років близько 40% підприємств роздрібної торгівлі перебували у стані потенційної фінансової кризи.

5. З позиції системного підходу аргументовано доцільність діагностики фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі на основі обґрунтованих критеріїв, серед яких: платоспроможність; ризик втрати фінансової стійкості; ефективність діяльності; ділова активність. Виділені критерії покладено в основу запропонованої системи відносних показників діагностики, застосування якої дозволяє здійснити всебічну діагностику фінансово-економічного стану підприємств торгівлі та підтверджує наявність фінансових труднощів за значною кількістю досліджуваних господарюючих суб'єктів галузі.

6. На підставі дослідження грошових потоків підприємств торгівлі розроблено методику діагностики, що містить систему нерівностей, та дозволяє здійснити диференціацію ймовірності виникнення фінансової кризи торговельного підприємства і локально виявити й дослідити причин, що її зумовлюють, за операційним, інвестиційним та фінансовим напрямками діяльності. Апробація даної методики свідчить, що в середньому 25% досліджуваних підприємств протягом трьох років перебували у стані гострої фінансової кризи, що пояснюється нездатністю фінансового менеджменту забезпечити позитивне сальдо грошового потоку.

7. Спираючись на принципи комплексності та системності, запропоновано методику інтегральної діагностики фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі, що поєднує два напрямки діагностичного дослідження. Перша методика, розроблена на основі двомірної матриці чотирьохкритеріальної оцінки фінансового стану, дозволяє здійснити статичну та динамічну якісну

діагностику та визначити характер впливу індикаторів за кожним з виділених критеріїв на розвиток фінансової кризи підприємства роздрібної торгівлі. Друга методика передбачає створення експертно-аналітичної моделі діагностики та прогнозування фінансової кризи, що синтезує всі сторони діяльності та дозволяє підприємству роздрібної торгівлі будь-якої форми власності, типу, розміру здійснити кількісну оцінку ймовірності виникнення фінансової кризи. Отримані результати у межах загальної методики інтегральної діагностики дають змогу зробити змістовні якісно-кількісні висновки стосовно ймовірності фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі.

8. З метою відновлення нормального перебігу функціонування підприємства роздрібної торгівлі, спираючись на галузеві особливості, обґрунтовано систему показників рейтингової оцінки ресурсних передумов виживання та визначено комплексний показник, що дозволяє ідентифікувати можливості розвитку підприємства. Здійснення оцінки потенціалу виживання дозволяє підприємствам роздрібної торгівлі визначити необхідний для нейтралізації фінансової кризи склад і стан ресурсів, виявити резерв економічного зростання та на цій основі розробити відповідні управлінські заходи щодо локалізації небажаних наслідків виникнення фінансової кризи.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових збірниках

1. Ягнюк Ю.Є. Основні підходи до визначення кризи підприємства // Прогресивні ресурсозберігаючі технології та їх економічне обґрунтування у підприємствах харчування. Економічні проблеми торгівлі: Зб. наук. пр. – Ч.2. – Харків: ХДУХТ, 2003. – С. 363-371.

2. Чирва Ю.Є. Причини кризи підприємств торгівлі в умовах перехідної економіки // Вісник ДонДУЕТ. – Серія: Економічні науки. – 2003. – №4 (20). – С. 216 -225.

3. Сідун В.А., Чирва Ю.Є. Діагностика фінансової кризи підприємства в умовах соціально-економічної перебудови // Регіональні перспективи. – 2004.– №3-5 (40-42). – С. 36-39. Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні структурно-логічної схеми процесу діагностики фінансової кризи підприємства.

4. Чирва Ю.Є. Коефіцієнтний підхід до діагностики фінансової кризи підприємств торгівлі // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Вип. 192. – Т. 3. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С. 788-793.

5. Сідун В.А., Чирва Ю.Є. Абсолютні показники в діагностиці фінансової кризи підприємств торгівлі // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: Зб. наук. пр. – Ч.2. – Харків: ХДУХТ, 2005. – С. 221-226. Особистий внесок здобувача полягає в удосконаленні методики діагностики фінансової кризи підприємств торгівлі, що ґрунтується на агрегатних моделях.

6. Чирва Ю.Є. Методика діагностики фінансової кризи торговельного підприємства на основі дослідження його грошового потоку // Торгівля і ринок України: Зб. наук. пр. – Вип. 19. – Т. 2. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – С. 125-133.

7. Чирва Ю.Є. Дискримінантна модель інтегральної діагностики фінансової кризи підприємств торгівлі // Прометей: Зб. наук. пр. – Вип. 192. – Донецьк: ТОВ “Юго-Восток, Лтд”, 2005. – С. 197-200.

Тези доповідей

8. Чирва Ю.Є. Криза підприємства: сутність, особливості та механізм розвитку // Управлінські та технологічні аспекти розвитку підприємств харчування та торгівлі: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 65-річчю з дня народження доктора технічних наук, професора, члена-кореспондента ВАСГНІЛ Беляєва М.І. (19 листопада 2003 р.). – Харків: ХДУХТ, 2003.– С. 449-452.

9. Чирва Ю.Є. Вплив зовнішнього середовища на фінансовий стан підприємств торгівлі // Наука і освіта 2004: Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (10-25 лютого 2004 р.) – Т. 67: Економіка підприємства. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 74-76.

10. Чирва Ю.Є. Внутрішні причини фінансової кризи підприємств торгівлі // Наука і вища освіта: Тези доповідей учасників XII Міжвузівської наукової конференції (20 травня 2004 р.) – Ч. 1. – Запоріжжя: ГУ “ЗІДМУ”, 2004. – С. 175- 176.

11. Чирва Ю.Є. Оценка платежеспособности предприятий торговли г. Харькова // Перспективные разработки науки и техники: Материалы научно-практической конференции (22 октября 2004 г.) – Т. 5: Экономические науки. – Белгород: Руснаучкнига; Днепропетровск: Наука и образование, 2004. – С. 48-51.

12. Чирва Ю.Є. Грошовий потік як інструмент діагностики фінансової кризи торговельного підприємства // Технологія – 2005: Збірник тез доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (14-15 квітня 2005 р.) – Ч. 3. – Северодонецьк: СТИ СНУ ім. В. Даля, 2005. – С. 18.

13. Чирва Ю.Є. Види грошових потоків та їх вплив на фінансовий стан підприємства // Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період: Наукові праці III Міжнародної науково-практичної конференції (12 травня 2005 р.) – Ч. 1. – Чернівці: Букрек, 2005. – С. 393-394.

14. Сідун В.А., Чирва Ю.Є. Інтегральний підхід до діагностики фінансової кризи підприємства // Сучасні проблеми науки та освіти: Матеріали 6-ї Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції (30 квітня-9 травня 2005 р.). – Харків: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, 2005. – С. 61. Особистий внесок здобувача полягає у визначенні вимог під час створення методики інтегральної діагностики фінансової кризи підприємства.

АНОТАЦІЯ

Чирва Ю.Є. Діагностика фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.05 – економіка торгівлі та послуг, Харківський державний університет харчування та торгівлі, Харків, 2006.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню теоретичних основ та розробці методичного інструментарію діагностики фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі.

У дисертації розкрито економічну сутність фінансової кризи та діагностики фінансової кризи; систематизовано та доповнено класифікацію причин фінансової кризи підприємств торгівлі; систематизовано та надано змістовну характеристику методичного забезпечення діагностики фінансової кризи підприємства. Удосконалено методику діагностики фінансової кризи, що базується на агрегатних моделях; виділено критерії та обґрунтовано систему відносних показників діагностики кризового фінансового стану; розроблено методичний підхід до діагностики фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі, що ґрунтується на дослідженні грошових потоків. Запропоновано методику інтегральної діагностики фінансової кризи на основі розробки методики якісної діагностики та експертно-аналітичної моделі діагностики та прогнозування фінансової кризи підприємств роздрібної торгівлі; визначено напрямки та обґрунтовано систему показників оцінки потенціалу виживання підприємств роздрібної торгівлі.

Ключові слова: криза, фінансова криза, діагностика фінансової кризи, підприємство роздрібної торгівлі, методичне забезпечення, потенціал виживання.

АННОТАЦИЯ

Чирва Ю.Е. Диагностика финансового кризиса предприятий розничной торговли. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.05 – экономика торговли и услуг, Харьковский государственный университет питания и торговли, Харьков, 2006.

Диссертационная работа посвящена исследованию теоретических основ и разработке методического инструментария диагностики финансового кризиса предприятий розничной торговли.

В диссертации обоснована роль и значимость кризиса в рыночной среде; на основе критического обзора и обобщения основных теоретических подходов определена сущность

финансового кризиса и выделены его особенности в торговле; систематизирована и дополнена классификация причин финансового кризиса предприятий торговли, выявлены основные внешние и внутренние причины финансового кризиса торговых предприятий в современных условиях хозяйствования. Конкретизирована экономическая сущность понятия “диагностика финансового кризиса предприятия”. Выделены основные элементы процесса диагностики финансового кризиса предприятия, определены связи между ними, аргументировано понимание каждой составляющей. Систематизировано методическое обеспечение диагностики финансового кризиса предприятия; обоснована необходимость усовершенствования существующего методического инструментария диагностики финансового кризиса с учетом отраслевой специфики торговли. Предложена структурно-логическая схема процесса диагностики финансового кризиса предприятия.

Аргументирована целесообразность диагностики финансового кризиса предприятий розничной торговли исходя из обеспеченности товарных запасов источниками финансирования; усовершенствована методика диагностики, основанная на агрегатных моделях, путем введения дополнительного условия, состоящего в наличии или отсутствии собственного оборотного капитала; разработан алгоритм практической реализации усовершенствованной методики, использование которой позволяет торговому предприятию дифференцировать ситуации по степени нарастания кризисности финансового положения.

Обоснована необходимость использования многокритериального подхода в диагностике финансового кризиса предприятий розничной торговли; определены критерии и предложена система относительных показателей диагностики финансового кризиса, применение которой дает возможность выявить общие проблемы развития субъектов хозяйствования.

Предложен методический подход к диагностике финансового кризиса предприятий розничной торговли, основанный на исследовании их денежного потока; обоснована соответствующая система показателей, которая содержит сальдо денежного потока от операционной деятельности и коэффициент достаточности; разработан алгоритм реализации подхода, практическое использование которого дает возможность определить вероятность финансового кризиса и выявить его причины по операционному, инвестиционному и финансовому направлениям деятельности торгового предприятия.

С целью достижения логической завершенности предложена методика интегральной диагностики, которая в качестве составляющих содержит методики качественной и количественной диагностики (в основу которых положена система критериев). Первая методика предполагает создание комбинаций сочетания показателей за критериями “платежеспособность – эффективность”, “деловая активность – риск потери финансовой устойчивости”, выделение тридцати шести типов финансового состояния и шести зон качественной оценки. Применение такого подхода позволяет осуществить статическую и динамическую качественную диагностику финансового кризиса тор-

гового предприятия, получить наглядное представление о характере влияния индикаторов за каждым из выделенных критериев на развитие финансового кризиса. Вторая методика, которая предусматривает создание экспертно-аналитической модели диагностики и прогнозирования финансового кризиса дает возможность получить однозначную оценку вероятности финансового кризиса и может быть использована предприятиями розничной торговли любой формы собственности, типа, размера.

Обоснована система показателей рейтинговой оценки ресурсных предпосылок выживания, позволяющая определять, какой состав и состояния ресурсов необходимы для нейтрализации финансового кризиса; определен комплексный показатель, который позволяет идентифицировать возможности развития предприятия.

Разработки и предложения, изложенные в диссертации, дают возможность предприятиям розничной торговли на основе полученных результатов принимать адекватные меры по предупреждению или преодолению финансового кризиса.

Ключевые слова: кризис, финансовый кризис, диагностика финансового кризиса, предприятие розничной торговли, методическое обеспечение, потенциал выживания.

ANNOTATION

Chirva Yu.Ye. Diagnosis of financial crisis of retail trade enterprises. Manuscript.

Thesis on competition of candidate of economic science degree by specialty 08.07.05 – economy of trade and services. – Kharkiv State University of Food Technology and Trade, Kharkiv, 2006.

The thesis is dedicated to the analysis of theoretical grounds and elaboration of methodological tools for the diagnosis of financial crisis of retail trade enterprises.

In the thesis economic essence of financial crisis and its diagnosis alongside with determination of their specific features in trade industry is revealed; classification of the reasons of financial crisis of trade enterprises is systematized and enlarged; methodological supplying of financial crisis the diagnosis of the enterprise is systematized and characterized. Methodology of financial crisis the diagnosis based on aggregate models is improved; the criteria are singled out and the system of relative indexes of financial crisis the diagnosis is substantiated; methodological approach to financial crisis the diagnosis based on the research of money flows is worked out. Methodology of integral diagnosis of financial crisis, based on the elaboration of methodology of quality diagnosis and expert-analytical model of the diagnosis and forecasting of financial crisis of retail trade enterprises is offered; directions are determined, and the system of indices for evaluating potential of retail trade enterprises survival is substantiated.

Key words: crisis, financial crisis, financial crisis diagnosis, retail trade enterprise, methodological supplying, potential of survival.

